

Akbuzat Destanı'ndaki Mitik Unsurların Ekofolklor Bakış Açısıyla İncelenmesi

An Ecofolkloric Analysis of Mythical Elements in the Akbuzat Epic

Emine VARİŞOĞLU SARPKAYA (Sorumlu yazar / Corresponding author)

Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı
e.varisoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3934-6933

Özet

Akbuzat Destanı, Başkurt Türklerinin kültürüne ve yaşam tarzına dair pek çok öğeyi barındıran bir destandır. Bu destan, olay örgüsündeki birçok olay ve öğeyle birlikte, doğaya ve diğer canlılara saygı duymayı ve onlarla birlikte eşit yaşam hakkıyla yaşama fikrini içerisindeki semboller aracılığıyla dinleyicisine ya da okuyucusuna aktarır. Bunu yaparken de mitik unsurların gücünü kullanır. Bu sayede anlatıyı güçlendirir ve insan-doğa çatışmasını ve bu çatışmanın dönüştürülmesiyle ortaya çıkacak birlikteliği ortaya koyar. Bu çatışmanın birlikteliğe dönüşmesi ve edebî metnin çevreci bir yaklaşımla okunması kuramsal bir yaklaşım olarak mevcuttur. Söz konusu kuramsal yaklaşım edebiyatın çevre sorunlarına karşı verdiği tepkiyi incelemek adına ekoeleştiri, biyoetik veya ekofolklor adlarıyla ele alınmıştır. Bu yaklaşımlar, sözlü ve yazılı anlatımlardaki insan, doğa, hayvan ilişkisini ele alarak doğanın canlı bir varlık olduğunu, insan merkezli bir yaklaşımdan vazgeçilerek her bir unsura saygı duyulması üzerine yoğunlaşır. Bu çalışmada Başkurt Türklerinin Akbuzat Destanı, insanın doğaya karşı mücadelesi ve doğanın yardımıyla başka şeylere karşı mücadelesi adı geçen yöntemlerle incelenmiştir. Böylece Başkurt destancılık geleneğine ait Akbuzat Destanı vasıtasıyla Türk Dünyası destancılık geleneğinin insan, doğa, hayvan ilişkisine bakış açısı belli bir örneklemde ortaya konmuştur. Ayrıca günümüzde folklor vasıtasıyla çeşitli alanlarda bu yaklaşımlardan nasıl istifade edileceğine dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Başkurt Türkleri, Destan, Mit, Ekofolklor, Ekoeleştiri, Biyoetik, Doğa

Abstract

The Epic of Akbuzat encompasses many elements of the culture and lifestyle of the Bashkir Turks. Through various events and motifs in its plot, the epic conveys to its audience the idea of respecting nature and other living beings, emphasizing coexistence based on equal rights. It achieves this through the use of symbols and the incorporation of mythical elements, which strengthen the narrative by portraying both the conflict between humans and nature and the unity that emerges from resolving this conflict. The transformation of this conflict into unity, as well as the interpretation of the literary text from an environmental perspective, constitutes a theoretical approach that has been explored under frameworks such as ecocriticism, bioethics, and ecofolklore. These approaches analyze

Atf / Citation: Varışoğlu Sarpkaya, E. (2025). Akbuzat Destanı'ndaki mitik unsurların ekofolklor bakış açısıyla incelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 25(1), 287-307.
<https://doi.org/10.32449/egetid.1632500>

literature's engagement with environmental issues. These approaches focus on the relationship between humans, nature, and animals in oral and written narratives, emphasizing that nature is a living entity and advocating for the abandonment of an anthropocentric perspective in favor of respecting all elements. In this study, the Epic of Akbuzat from the Bashkir Turks has been analyzed through these methods in terms of human struggle against nature and struggles against other forces with the aid of nature. Thus, through the Epic of Akbuzat, which belongs to the Bashkir epic tradition, the perspective of the Turkish World's epic tradition on human, nature, and animal relationships has been presented within a specific sample. Additionally, suggestions have been made regarding how these approaches can be utilized in various fields through folklore today.

Keywords: Bashkir Turks, Epic, Myth, Ecofolklore, Ecocriticism, Bioethics, Nature

İnsanoğlu dünyada var olduğu günden bu yana doğa ile iç içe yaşamış ve doğanın verdikleri sayesinde beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir. Doğayla bir arada geçirilen bu süreç, insanın duyu ve düşünce dünyasını etkilemiş, bu etki insanın doğayla ilişkilerini anlatan sözlü ve yazılı ürünlere yansımıştır. Bu ürünlerin içeriğinde doğanın önemi, insan ile doğa arasındaki çatışmalar ve uyum, doğaya saygı duyma gibi konular işlenmiş ve nihayetinde insan-doğa ilişkisi farklı yönleriyle yansıtılmıştır. Sözlü ve yazılı olarak günümüze kadar aktarılmış olan destanlar da içeriğinde insan-doğa ilişkisine önem veren halk bilgisi yaratmalardır. Bu yaratmalar, destan kahramanının bazen doğaya karşı gelerek, bazen de doğayla birlikte ve doğanın yardımıyla kahraman olma yolculuğunu anlatır. Bazı anlatmaların sonunda, anlatma boyunca doğayı koruyan ve canlı bir olgu olarak gören kahraman, yurduna lider olabilmek niteliklerinden birini edinmiş kabul edilir. Bu durum, Türk dünyası destancılık geleneğinin başat destanları arasında yer alan Oğuz Kağan, Dede Korkut¹ gibi yaratmalarında görülmekle birlikte bu çalışmanın konusunu oluşturan Başkurt Türklerine ait Akbuzat Destanı'nda yoğun ve dikkat çeken bir konumdadır. Bu da Başkurt Türklerinin destancılık geleneğinde Akbuzat Destanı'nın insan-doğa ilişkisi örnekleminde incelenmesini mümkün kılmaktadır.

Akbuzat Destanında bahsedilen bu insan-doğa ilişkisini belli bir örnekleme ele almak için öncelikle bu ilişkiye yönelik kuramsal yaklaşımlara kısaca değinmek gerekmektedir. Sözlü ve yazılı edebî ürünlerdeki insan-doğa ilişkisini incelemek; çevre, tabiat, hayvan kavramlarını ele almak amacıyla ekoeleştiri ve biyoetik gibi yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımlar, edebî ürünler başta

¹ Ekoeleştiri bakış açısı Türk destanlarında Oğuz Kağan ve Dede Korkut anlatmalarında insan, doğa perspektifinden ele alınmıştır. Bu çalışmanın sınırlılıklarını aştığı için burada yer verilmemiştir. Ancak bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Atasever, M. (2024). Oğuz Kağan'da derin ekoloji açısından "doğa ve insan". Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 16, 202-216.

Büttüner, Ş. (2021). Çevre bilinci oluşturmada Türk mitolojisinin rolü: Dede Korkut hikâyelerine ekoeleştirel bir yaklaşım", Türk Dünyası Araştırmaları, Cilt: 129, Sayı: 255, s. 433-448.

olmak üzere kültürel yaratmalardaki çevreci tutumun ortaya konulması için oluşturulmuştur. Bu çevreci tutumun mitik ve kutsal olarak kabul edilen davranış ve inançlarla ilgisi bulunabilir ve bu anlatımlar, insan zihnindeki yaşam ve doğa algısının tezahürü olarak görülür. Bu tezahür mitik unsurların sözlü anlatma türlerinde yer alış biçimleriyle ortaya konulabilir. Buna bir örnek olması amacıyla bu çalışmada Akbuzat Destanı, doğayı canlı bir olgu olarak kabul eden ve doğanın korunmasını, haklarını önemli gören ekoeleştiri ve biyoetik bakış açılarıyla incelenecektir. Bu noktada belirtmek gerekir ki bu yöntemin genel olarak kullanılan adı “ekoeleştiri”dir. Ekofolklor terimi, ekoeleştiri kuramından farklı bir kuram değildir. Fakat bu çalışmada bir folklor incelemesi yapıldığı için “ekofolklor”² terimi tercih edilmiştir. Çalışmada ilk olarak adı geçen bakış açıları açıklanacak ve destanın yaratım ve aktarım bağlamı olan Başkurdistan ve Başkurt destancılık geleneği hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Ardından inceleme konusu olarak seçilen Akbuzat Destanı hakkında kısaca bilgi verilip destandaki mitik unsurlar ekofolklor bakış açısıyla incelenecektir. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen veriler tahlil edilerek değerlendirilecektir.

1. Ekoeleştiri ve Biyoetik Kavramlarına Kısa Bir Bakış

Çalışmanın kuramsal arka planını gösterebilmek için, giriş kısmında kısaca değinilen ekoeleştiri ve biyoetik kavramları hakkında bilgi vermek gereklidir. Ekoeleştiri; Amerikan akademik literatüründe ve edebiyatında doğanın haklarını savunma geleneğine bağlı olarak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmıştır. Çevre sorunlarına karşı edebiyatın verdiği bir tepki olarak ortaya çıkan “ekoeleştiri” terimini Serpil Opperman (2012, s. 9-10), şu ifadelerle tanımlar:

“(...) edebiyat eleştirisi ve kuramları içinde, edebiyat ve kültür metinlerini çevreci bir bakış açısıyla yorumlayan, edebiyat ile çevre, ekoloji ile kültür arasındaki ilişkileri inceleyen tek akımdır. [...] Canlıların ve cansız olarak tanımlanan inorganik maddelerin birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkilerinin edebî metinlerde nasıl betimlendikleri, edebiyatın söz konusu ilişkiler ağına yaklaşımı, edebî ve kültürel anlatılarda dil kullanımı, ifade biçimleri ve yöntemleri, ekoeleştirininkin odaklandığı başlıca ilgi alanlarını oluşturmaktadır.”

William Rueckert (1996, s. 108), ekolojinin ilk kanununu “Her şey her şeyle bağlantılıdır. En küçük, en uzak parçayı çok büyük bir bütünlü ilişkisi içinde görme ihtiyacı, ekolojinin ve ekolojik bir vizyonun gerektirdiği temel entelektüel hareket.” olarak açıklar.

² Bu terimin daha önce kullanıldığı kaynaklar için bakınız: (Çakır, 2019, s. 107; Sarpkaya, 2022, s. 61)

Ekoeleştiriye insanı “tek ve en değerli varlık” olarak gören yaklaşıma karşı bir tutum olduğunu ifade eden Ufuk Özdağ (2017, s. 32), doğa üzerinde insanın olduğu kadar doğal çevrenin ve diğer canlıların da hakları olduğu görüşünün merkezde olduğunu belirtir. Mehmet Surur Çelepi’ye göre (2020, s. 8); “ekoeleştirici, metin merkezli bir kuram olarak edebî eserlerdeki, kurgu sahibinin doğa hassasiyetini tespit eder. Yazarın doğayı ne kadar öncelediğini belirlemeye çalışır. Ekoeleştirici, dikkatleri doğa tehlikesine çekmekle yetinir. Uygulamaya dayanmadığından, herhangi bir denetleme veya yaptırım içermez.”

Ekoeleştirininki herhangi bir yaptırımı olmaması durumu karşısında insana ve doğaya yönelik bilimsel araştırmalarda doğru olan değeri tespit edebilmek amacıyla yeni bir kuram ortaya çıkmıştır. Bu kuram “biyoetik” olarak tanımlanmıştır. Kavram, Yunanca *bios* (yaşam) ve *ethike* (etik) kelimelerinin birleşiminden oluşur. Türkçeye “yaşam etiği” veya “canlı etiği” olarak aktarılabilir. Çelepi (2020, s. 8-9), biyoetik kavramını şu şekilde tanımlar:

“Biyoetik, doğa ve çevrenin canlı olduğu, insan merkezli çevre anlayışından vazgeçip bütüncül bir bakışla canlı ve çevre merkezli anlayışın gerekliliği ve her bir unsura saygı duyulması gerekliliği üzerine yoğunlaşır. Her bir unsura saygı duymak zamanla toprağın, havanın, suyun, bitkilerin, hayvanların ayrı ayrı etiklerini (toprak etiği, su etiği, hayvan etiği gibi) oluşturur ve bunlar çevre etiği başlığı altında bir araya getirilir.”

Çelepi’nin söylediklerine ek olarak Sarpkaya (2022, s. 62), çevreci bir metnin nasıl olması gerektiğini çalışmasında ifade eder:

“(…) çevreci bir metinde doğa canlı bir şekilde vardır ve doğanın da hakları vardır. Doğaya saygı duyulması gerekir ve insanın ona karşı görevleri, sorumlulukları ve dikkat etmesi gereken noktalar vardır. Çevreci metinlerde doğa bir fon değildir; insanla birlikte canlıları ve cansızları barındıran, canlı ve cansız bir arada bulunduran, ikili karşıtlıkları bünyesinde taşıyan bir varlıktır.”

Araştırmacıların verdiği bilgiler ışığında edebiyattaki ve folklordaki ekoeleştirici ve biyoetik kavramları şu şekilde tanımlanabilir: Sözlü ve yazılı edebî yaratmalarda görülen ve anlatmalar aracılığıyla genç kuşaklara aktarılan; bazı edebî türlerde daha baskın yer almakla birlikte hemen her türün konu dağarcığında bulunabilen; insan, doğa sevgisi, doğayla uyum içinde olmak, doğaya saygı gibi konuları içeren ve doğanın tahribatını engellemek, doğayla birlikte yaşamayı öğrenmek için ortaya atılan kavramlardır. Ancak “biyoetik” kavramını “ekoeleştirici” kavramından ayıran noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Ekoeleştiride doğanın korunması gerektiği mesajını verirken korunmaması durumunda bir yaptırımı yoktur; ancak biyoetik kavramında, doğanın korunmaması durumunda ona zarar veren ya da verenlere karşı bir yaptırım gücü söz konusudur. Bu çalışmada her iki yaklaşımı da kapsayacak bir

şekilde “ekofolklor” ifadesi tercih edilmiştir. Zira folklor ürünlerinin temel meselelerinden biri insan-doğa ilişkisinin girift ve karmaşık yönleridir. Ayrıca folklor, sosyal normları da temel unsurları arasında gördüğü için insanla doğa arasındaki ilişkilerin normatif yani kurallara ve yaptırımlara dayalı kısmı da folklorun temel nitelikleri arasındadır. Böylece folklor ürünleri hem doğayla ilişkileri anlatır hem de doğayla ilişkilerdeki doğru ve yanlışlar ile doğruların ödüllendirilmesini, yanlışların da cezalandırılmasını içerir.

İnsan-doğa ilişkisinin etik kurallar, haklar ve sorumluluklar dâhilinde işleneceği bu inceleme, doğadaki diğer canlılara ilaveten insan etiğini de işlemektedir. İnsanın yaşama koşullarının oluşabilmesi için doğaya belli oranda müdahale etmesi gerekmektedir. Aksi hâlde vahşi doğa insan yaşamı için elverişli bir ortam değildir. İnceleme konusu olan Akbuzat Destanı'nda da insan-doğa arasındaki sınırlar eşit haklar çerçevesinde ele alınmıştır.

2. Başkurdistan Coğrafyası ve Başkurt Türklerinin Destancılık Geleneği

Epik bir tür olan destanlar, tüm dünyada ortak bir tür olmasına rağmen bir çatı altına alınarak tanımlanması zordur. Bu nedenle her milletin destan geleneği kendi iç dinamikleri doğrultusunda tanımlanması gerekir (Kuzay Demir, 2018, s. 64). Bu noktada inceleme malzemesi olarak belirlenen destanın incelemesine geçmeden önce Başkurt Türkleri ve destancılık gelenekleri hakkında kısa bilgi verilmesi gerekli görülmüştür. Başkurt Özerk Cumhuriyeti, Güney Ural'dan batıya doğru İşimbay ve Kama nehirlerine kadar uzanır. Ülkenin batı kısmının yarısı vadilerle bölünmüş yaylalardan oluşur. Doğusunda Ural dağlarına doğru olan kısım ise ormanlık alandır. Başkurdistan coğrafyası; nehir, vadi, yayla, orman ve dağlarla çevrili bir bölgedir. Bu coğrafi şartlarda yaşamak için insan-doğa ilişkisinin güçlü olması gerekmektedir. Genelde Başkurt Türklerinin edebî yaratmalarında özelde destan türünde doğa faktörünün etkin bir öge olmasının sebepleri arasında yaşanan coğrafyanın etkisi düşünülebilir.

Başkurt sözlü geleneğinde destan terimini karşılamak için “yır, irték” (Akgün, 2018, s. 13), “epos”, “dastan”, “kobayır”, “poema”, “kıssa” terimleri kullanılır (Ekici, 2021, s. 330). Bunlardan “kobayır” terimi, 7'li hece ölçüsü kalıbıyla söylenen destanlar için kullanılmaktadır (Ata Yıldız, 2015, s. 26). “İrték” terimi ise tarım, hayvancılık ve avcılıkla ilgili olan destanları karşılamak için kullanılır (Zapiro, 2000'den aktaran Kara Düzgün, 2014, s. 9). Başkurt destanlarını icra eden sanatçılara “yırav” ve “sesen/sasan” adları verilmektedir. Bu sanatçıların toplumda çok saygın bir yerleri vardır. Halkı düşmana karşı örgütleyip savaşa çağırırlar, boylar arasındaki problemleri çözüp dostluk ve kardeşliği güçlendirirler, herkes onlara danışarak adım atar, onlar gelmeden düğün veya eğlence başlamaz, övdükleri itibar kazanır, yerdikleri hak olur. Bu kişiler, Başkurtların bilge önderleridir. Sesen/yırav, Türk destan geleneğinde kam, ozan, bahşi olarak anılan ve dinî bir kimlik atfedilen destan anlatıcılarının

Başkurt Türkleri arasındaki temsilcisi olarak öne çıkmaktadır (Aluç, 2019, s. 28; Arslan, 2017, s. 15-16; Ergun ve İbrahimov, 1996, s. 7).

Başkurt destancılık geleneğinde sesenler ve destanlar, halkı bilgilendirmek ve birlikteliği sağlamak adına önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde aktif olarak bu geleneğin devam etmesi, destanların ve destan anlatıcılarının önemini gösterir. Çalışmanın konusu olan doğa-insan ilişkisinin, halkın fikirlerine önem verdiği sesenler tarafından aktarılması, insanlar için bilgilendirici ve uyarıcı nitelik taşımakta, doğaya ve doğadaki canlılara karşı farkındalığı artırmaktadır.

3. Akbuzat Destanı Hakkında Kısa Bilgi

Çalışmanın malzemesi olarak belirlenen Akbuzat Destanı'yla ilgili incelemeye geçmeden önce bu destan hakkında kısaca bilgi verilmesi gerekmektedir. Akbuzat Destanı, 1954 yılında yayımlanan üç ciltlik destan külliyatı olan “Başqort Xalıq İcadı” adlı eserde yer almaktadır. Söz konusu destan, 1917 yılında Möhemetşa Burangolov tarafından, günümüzdeki Köyörgaze ilçesi Babalar köyünün seseni Gabiatulla Bikkucin'den derlenmiştir (Ergun ve İbrahimov, 2000, s. 3; Sulemanov vd., 2014, s. 12). Bu çalışmada incelenecek olan metin, Türk Dil Kurumu tarafından Prof. Dr. Fikret Türkmen yürütücülüğündeki “Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması” projesi kapsamında hazırlanan “Başkurt Destanları 1: Mitolojik Destanlar” (Suleymanov vd., 2014) adlı eserde yayınlanmıştır. 47 sayfalık bir metin olan destan, kitabın 179 ile 223. sayfaları arasında yer almaktadır. İnceleme kısmında destandan alıntılanan kısımlar bu kaynaktaki sayfa numarası verilerek belirtilecektir. Destan incelemesi olay örgüsüne bağlı olarak ilerleyeceği ve destandan kesitlere yer verileceği için bu kısımda ayrıca destan özetine gerek duyulmamıştır.

3.1. Akbuzat Destanı'ndaki Mitik Ögeler ve Ekofolklor

Yaygın olarak bilinen “Ural Batır” destanı başta olmak üzere Başkurt destanlarında çok sayıda mitik unsurla karşılaşmak mümkündür. Üç kuşağın hikâyesini içeren ve Akbuzat Destanı'yla da bir daire oluşturan Ural Batır Destanı'nda, Ural ve oğullarının tamamlamamadıkları mücadele, Akbuzat Destanı'nda Hevben tarafından sürdürülmektedir. İhtiyar ana-baba ve onların yaşadığı yurdun tasviri ile başlayan destanda, ana ile ata, dört bir yanı denizle çevrili olan ve başka hiç kimsenin olmadığı bir ülkede yaşamaktadır. Mekân dağlarla çevrilidir ve hayatın başlangıcı da burası gösterilmektedir. Ural Batır'da halk kötülüklerden uzak kalabilmek için dağa sığınmıştır. Bu dağa Ural Batır tarafından ölümsüzlük suyu (Tirihıw) serpilmiştir (Ergun ve İbrahimov, 2000, s. 24-25).

Roux'nun (2000, s. 147) verdiği bilgiye göre; “Türk mitolojisinde dağlar, Gök-Tanrı'ya yakın ve bazen ona destek olan dikeyliğin güçlü bir simgesi olarak evrenin merkezinde bulunur, dağların kozmik bir işlevi vardır”. Destanda bu

kozmik işlevin bilgisine sahip insanlar kötülüklerden korunmak için dağa sığınmıştır böylece insanın doğa ile baş başa kalma süreci de başlamıştır.

Destandaki ana konu sualtı padişahı Şülgen ile yer yüzü hükümdarlarının savaşıdır. Ancak olaylar babası ölen ve annesi kaybolan beş-altı yaşlarındaki Hevben'in hayatta kalma mücadelesiyle başlar. Kahramanın ailesinin kim olduğunu öğrenmesi, Taravıl Dede ile karşılaşması, Taravıl Dede'nin Hevben'e avlanmayı öğretmesi ve babasının tüfeğini vermesi olaylar zincirini başlatır. Çelik'in (2019, s. 84) verdiği bilgiye göre, "mitolojik gelenekte av uygulaması, farklı işlevleri kendinde barındıran kutsal bir ritüel olarak kabul edilmektedir. Bu ritüel çoğunlukla bir tür eşik olarak alınılanmakta ve icracının eski kimliğinin ölüp yeni kimliğinin doğumuna olanak tanımaktadır". Hevben'in ailesiyle ilgili gerçekleri öğrenmesi, babasının tüfeğini alması ve avlanmaya başlaması onun için bir dönüşümün başlangıcıdır.

Destanın devamında Hevben göl kenarında gezerken altın tüylü bir ördeğin yüzdüğünü görür. Nişan alıp ördeği vurur ve suya atlayıp onu yakalar. Ördeği gölden çıkaracakken ördek dile gelir ve konuşur:

"Yiğit vurduğun avın, / Ördek değil, bilsen sen, / Gölde yüzüp dolaşan, / Şanlı Şülgen Padişahın, / Canı gibi gördüğü kızyım. / Ey yiğidim, göz karam, / Beni gölden çıkarma, / Kelebek gibi canımdan, / Gençliğimi ayırma, / Ne istersen vereyim;/ Yoluna kurban olayım;/ Sürü sürü mal desen, / Hepsini sana vereyim." (s. 181).

Hevben, ördeği bırakmaz. Bunun üzerine ördek, su padişahı babasının ona hayvanlar vereceğini, hatta çok severek bindiği Akbuzat'ı da vereceğini söyler:

"Ak Padişah denen babamın, / Sevip bindiği atı var. / Bütün yılının kutu o, / Ateş yokken o ateş verir, / Su yokken o su verir, / Uçsuz bucaksız denizden, / Uçup çıkar kuş olur, / Yeleli apak ipek gibi, / Rengi kara-boz sadece, / Sekiz gözden düz yine, / Oynayıp duran toynağı, / Basıp duruyor, düz yine! / Kamış kulak, bakır göz, / Göz bebeği de apak, / Boynu yüksek, dar böğür, / Balık eti sıkı mı sıkı, / Şahin burun, geniş delikli, / Çift azılı, keskin dişli, / Sivri avurt, kuru yanak, / Çift yeleli işte o, / O boz atı vereyim, / Ural'ında sen özün, / Su ilinde ben özüm, / Bahtlı ömür sürelim." (s. 182).

Burada özel bir at cinsi olan Akbuzat'tan bahsetmek gerekmektedir. Akbuzat, destanın devamında kahramanın yolculuğunda en büyük yardımcısı konumuna gelecektir. Destanın adı atın adıdır. Öncelikle bunun irdelenmesi ve destanın tam anlamıyla ekofolklor niteliğine dikkat çektiğinin vurgulanması gerekmektedir. Türk destancılık geleneğinde destanlara ağırlıklı olarak destan kahramanının adının verildiği görülmektedir. Bu destanın adı normal şartlarda Hevben Destanı olabilir. Fakat destanın en azından çalıştığımız kaynaktaki adı, atın adıdır. Bu

noktada destanın, atın Türk kültüründeki önemini de unutmamakla birlikte, ana kahramanının at ve atın temsil ettiği doğa olduğunu söylemek mümkündür. Destanın devamında ve buna bağlı olarak çalışmanın ilerleyen kısımlarında görüleceği üzere Akbuzat isimli atın özellikleri, bu ata karşı davranışlardaki tabular, kaçınmalar ve saygı göstergeleri ile Akbuzat'ın eylemleri destanın merkezine doğayı koymaktadır. Bu anlamda bu destan, kahramanın atıyla uyum süreci üzerinden insanın doğayla uyum sürecini anlatan açık bir ekofolklor destanıdır.

Tüm bu bilgiden hareketle detaylara inmek amacıyla sualtı dünyasından gelen atlardan bahsetmek gerekmektedir. Baysal (2020, s. 357); Türk halk anlatmalarında atın suyun içinden çıkmasının sıkça rastlandığını ve bunun atın gökselliğini ifade ettiğini söyler. Sagitov'un aktardığı rivayete göre ise (1986, s. 126), “Başkurt atlarının en iyi cinsi göl altı dünyasından gelmiş olanlardır. Bu atlar kritik zamanlarda kahramanı ulaşılmayacak bir yüksekliğe kaldırıp kavak ağacı görünüşüne bürünür, kötü ruhların büyülerinden etkilenmezler ve insan gözünün görmediği şeyleri görürler”. Destanda da sualtı padişahının kızı olan ve ördek donuna girmiş Nerkes'in anlattığı at, özel yetenekleri olan, son derece kıymetli ve paha biçilemez bir attır. Ancak bu ata sahip olabilmek için yapılması gerekenler vardır. Destanın devamında Nerkes, Hevben'in Akbuzat'a nasıl sahip olacağını, bunun için yapması gerekenleri şöyle açıklar:

“(…) Göl gürletip, göl çırpındıran, / Yerde fırtına çıkartıp, / Ak boz çıkar-mal kutu, / Bütün hayvanlardan sonra. / Alnından okşayasan, / Dile gelip söyler o, / Ne dilesen, her işini, / Hiç düşünmeden yapar o. [...] Otlamak istese özü, / Başının çektiği yere, / Sormadan gider o. / Bir kıl yakıp / Çağıranda gelir o. / Bütün malın bitse de /Boz atlar kalır yanında, / Yoldaş olur yolunda, / Batır olur savaşında.” (s. 183).

Bu özel ata sahip olmak için öncelikle sabırlı olmayı öğütleyen destan, Akbuzat'ın en son geleceğini, o gelene kadar arkaya bakmaması gerektiğini, geldiğinde ise alnından okşayarak razı etmesini söyler. Atın kendine ait fikirleri olduğu ve fikirleri doğrultusunda hareket ettiğine dikkat çekilir. Burada Akbuzat'ın insan gibi fikirlere ve davranışlara sahip, âdeta bir birey gibi kabul edilmesi, onun kararlarına saygı duyulması dikkat çekmektedir.

Bu durumu Çelepi (2020, s. 9) biyoetikten hareketle “insan merkezli çevre anlayışından vazgeçip bütüncül bir bakışla canlı ve çevre merkezli anlayışın gerekliliği ve her bir unsura saygı duyulması” şeklinde açıklar. Buna ek olarak Yolcu ve Aça (2019, s. 866), “Türk folklorunun en eski formlarında canlılar dünyası ile insan arasında keskin bir hiyerarşinin kabul edilmediği ve bundan hareketle doğa-kültür karşıtlığı olgusunun yerine doğa-kültür bütünlüğünün görünür kılındığı söylenebilir”, ifadeleriyle Türk dünyası anlatmalarında insanın diğer canlılardan üstün olmadığı, doğanın bir parçası olduğu fikrini destekler.

Akbuzat'ı bekleyen Hevben sabırsız davranıp arkasına bakar. Kararına saygı duyulmayan Akbuzat ise tekrar sualtı dünyasına döner. Kahraman bu durumdan pişman olsa da artık çok geçtir, ancak bu durum için çare aramaktan da geri durmaz. Ördeği, yani sualtı padişahının kızını tekrar görmenin yollarını arar. Taravıl Dede'den ördeğin her ayın on dördü günü, gece güvercin şeklinde çıkıp gülüşerek cin kızlarıyla suda yüzdüğünü öğrenir. Hevben, ayın on dördü gecesinde göl kenarında bekler ve gölden sesler duyar. Altın tahtın üstünde, altın saçlı bir kız saç tarayıp yanındaki gök güvercinlerle oynamaktadır. Hevben, sessizce gelip kızı yakalar, kız çok korkar, güvercinler de uçup gider. Nerkes, Hevben'in onu bırakmasını ister:

“...Yiğit batırım diyorsun, / Özüm yılkı vaadettim, / Yılkı ile gitmeye, / Akbuz atı razı ettim. / Yılkı çıkmış kişneyip, [...] Seni görmeye çalışmış, / Onun gayret yelinden, / Ural dağı sarsılmış, / Dözemeyip bahadırı/ Yıkılıp düşünce sırtından/ Akbuz at da kızıp, / Geri dönmüş yurduna.” (s. 189).

Nerkes'in buradaki sözleri, Akbuzat'ın duygularının da olduğunu ifade eder. O, sadece ona söyleneni yapan, emirlere itaat eden bir at değildir. Akbuzat, doğada öylece duran bir fon değildir; ona saygı duyulması gerekir, onun hakları vardır. Buna ek olarak Hevben'in su kenarındaki ördek şeklindeki kızı yakalaması Dede Korkut anlatımlarındaki Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Boy'da geçen Sarı Çoban ile peri kızı arasında geçenleri akla getirir (Ergin, 1964, s. 85). Dede Korkut'ta tecavüz ile doğaya hakaret ve saygısızlıkla yaklaşılması büyük bir yaptırımla sonuçlanırken bu destan kahramanının doğaya ait sembollerle uyumlu hareket etmesi kutsal bir at ve kahramanlık ödülüyle sonuçlanmaktadır.

Nerkes, kendisini bırakması için Hevben'e yalvarır. Sualtındaki Şülgen sarayında yaşayabileceğini, ona Akbuzat'ı, altın sarayda pamuk dөşek gibi istediği şeyleri vereceğini, bunları sevmese de Akbuz tulparla Ural'a dönebileceğini söyler ve sözünde duracağına dair yemin eder. Hevben teklifi kabul eder ve gözünü kapatıp açınca kendini altın sarayda bulur. Hevben burada bir süre misafir olur ancak üzgün ve rahatsızdır. Nerkes durumu babasına anlatır ve Hevben'e kendi malından vermesini, eğer kendi malından vermezse onunla evleneceğini söyler. Babası ise Hevben'in zor bir düşman olduğunu ve ondan kurtulmanın doğru olduğunu söyler. Nerkes babasına, Hevben'e Buzat'ı vererek gücünü denemesini, tutabilirse Ural'da yaşamasını söyler. Su padişahı düşünüp vezirlerine danışır. Kehkehe vezir, Akbuzat'ı verirse bütün gücünün kaybolacağını, onun yerine saraydaki kızları gösterip Akbuzat'ı unutturmaya teklif eder. Bu fikir su padişahının hoşuna gider ve kızına, Hevben'i saraylarında gezdirmesini, kızlarla tanıştırmasını söyler. Nerkes, Hevben'i ilk olarak bir tulpar atın yanına getirir ve dikkat etmesi gereken şeyleri söyler:

“Bu sarayda benim söylediğim / Meşhur tulpar, Buzat var;/ Kafasını kaldırıp kişner, / Gözünü dikip bakıp dur, / Yakın gelip tepinse/ Öne

varıp ayağa kalk, /Tepmek için arkasını dönse/ Sırtından okşa dur/
Kulak kısıp saldırırsa/ “Yer batırıyım-ben!” deyip gül, / Ondan sonra
gelir yanına, / Sırtından okşayıp seversin/ Yelesinden alıp iki kıl, /
Bileğine bağlarsın, /Kuyruğundan iki kıl, / Ayağına bağlarsın. /
[...]” (s. 193-194).

Nerkes, Akbuzat’ı Hevben’in yanına getirir. Akbuzat, Hevben’i görünce
kişner, gözlerini dikip bakar ve ayaklarıyla eşinmeye başlar. Tüm bunlarla
Hevben’i korkutamayınca tepmeye çalışır, Hevben ise onu sırtından sever.
Akbuzat, Hevben’e saldırımayı planlarken Hevben ona şu sözleri söyler:

“At tutup öğreten/ Ural Batır’ı Hevben’im / Batır sevmez, at kesip,
/ Etini yiyen batırım. / Ok değmeyen Nerkes’i/ Vurup alan
Hevben’im. / Ural denen ilimi, / Düşmandan koruyan batırım.” (s.
194).

Bunları duyan Akbuzat sakinleşir, Hevben’e gelip başını eğer. Hevben,
Akbuzat’ın yelesiyle kuyruğundan kıl alır. Akbuzat, dile gelip Hevben’e şunları
söyler:

“Yiğit yerin batırı, / Hevben batır sen olsan, /Yumru toynak yıldıda,
/At tulparı benim/ Yelem sana güç verir, /Kılıç tutsan kolunda
/Kuyruk kılımı yakarsın, /Yanına koşup gelirim/At olurum
savaşında.” (s. 195).

Bu diyalog sonrasında Akbuzat, Hevben’in önünde kulaklarını kısarak
civelenir.

Destanın buraya kadar olan kısmında mitolojik bir öge olan “tulpar at”
Akbuzat’ın kendi iradesini yol arkadaşı olan Hevben’e kabul ettirme süreci
görölmektedir. Bu adeta kahramanla atı arasında bir arkadaşlık, yoldaşlık
anlaşmasının imzalanma sürecidir. Bireysel kararların olduğu kabul edilir, iki
karakter arasında orta yol bulunur ve her koşulda birlikte olmaya dair sözleşilir.

Çevreci bir destan olarak kabul edebileceğimiz Akbuzat Destanı’nın daha
başlangıç kısmında doğa ile insan arasında bir “haklar anlaşması”nın imzalanmış
olması, doğanın ve doğaya ait olanın da canlı olarak görüldüğünün destan
dinleyicisine verdiği önemli bir mesajdır. Destanda Akbuzat üzerinden Türklerin
hayvancılıkla ve at yetiştiriciliğiyle ilgili tutumu iki yönlü olarak aktarılır.
Bunlardan biri Türk kültüründe at yetiştirmeyle ilgili mevcut bilginin destandaki
sunumu, ikincisi ise insan, doğa, at ilişkisinin olması gereken dengesidir. Destan
yaratım ve aktarım ortamlarında dinleyicisi tarafından ciddiye alınan destan
anlatıcıları (sesenler) tarafından bu bilginin aktarılması, hatırlatılması ve
pekiştirilmesi işlevsel bir rol oynamaktadır.

Akbuzat ve Hevben’in anlaşmaları sonucunda Nerkes, Hevben’e sualtı
sarayındaki güzel kızlardan biri olan Ayhılıv’ı gelin olarak yeryüzüne
götürmesini, kendisinden ona yar olmayacağını söyler. Hevben altın saraydan

çıkarken bir kocakarıya rastlar. Kocakarı, Hevben'e bu sarayı dağıtması için hile öğretmek ister ancak Hevben elini vermez. Nerkes, Hevben'i babasının yanına götürür. Ancak gitmeden ona babasıyla ilgili öğütlerde bulunur ve dediklerini yaparsa Mesem Han'ın kızı Ayhılıv'la kendisini yeryüzünde bulacağını söyler ve Hevben razı gibi davranıp "Bu sırrının anlamını sorup bilmek mümkün olur mu yoksa saray içindeki adet bu mudur?" diye sorar. Bu soru üzerine Nerkes'in rengi atar, Hevben'i kucaklayıp öper. Hevben'i uyku basar ve gözlerini açtığında kendini yer yüzünde görür. Ayhılıv ve Akbuzat'ın yanında beklemekte olduğunu görünce şaşırır. Akbuzat dile gelip konuşur:

"Nerkes'e soru sormasaydın, / Şah sarayını açmıştın, / Onu tahttan düşürüp, / Suya padişah olmuşsun. / Nerkes güzel tatlının / Birlikte toyunu yapmıştın. / Kocakarıya elini versen, / Öz ananı bulmuşsun;/ Ona ayak öptürsen, / Babanın kinini bulmuşsun, / Ayhılıv denen güzelden, / Ayrılıp kalmıştın." (s. 200).

Sıradan bir at olmayan Akbuzat'ın buradaki sözleri sadece savaş alanında iyi ve özel bir at olmadığını aynı zamanda zeki ve bilge olduğunu da göstermektedir. Görünenin ardındakini görebilen, devlet yönetimine dair de düşünceleri olan Akbuzat, çevreci edebiyatın insan yaşayışı üzerindeki etkisini bir kez daha gösterir.

Çevreci edebiyatın insan yaşamı üzerindeki etkisi bu destandaki mekanlar üzerinden de anlaşılmaktadır. Destan, sualtı dünyası ile yer yüzü arasında geçer. Bu durum Karagöz'ün ifadesiyle (2023, s. 98); "Dünyanın güneşin etrafında dönmesi gibi kahraman da destanda, sualtı dünyasından maceraya başladığı yere, yeryüzüne geri döner; dolayısıyla kozmik unsurlardaki dairevi hareket gibi bir dönüşü tekrarlar." Kendini bulma yolculuğuyla da ifade edilebilecek bu döngü, destanda başarılı bir şekilde işlenmiştir.

Destanın ilerleyen kısmında Hevben ve Ayhılıv, Ayhılıv'ın babası Mesem Han'ın sarayına giderler. Ayhılıv, Hevben'in isteği üzerine saraya yalnız girer ve babasından Şülgen'e savaş açmasını ister. O sırada Akbuzat ortadan kaybolur, bir süre sonra eski kıyafetlerle geri döner. Hevben bunları giyer ve Mesem Han'ın yurduna eski kıyafetlerle gider. Orada kadınların konuşmalarından annesi ile babasını Mesem Han'ın öldürdüğünü duyar. Babasının tüfeğinin Taravıl Dede'de olduğunu, yıllar önce Taravıl Dede'nin kendisine verdiği tüfeğin de babasının tüfeği olduğunu anlar. O sırada Mesem Han bir toy düzenler. Kızı Ayhılıv'ın geri gelişi üzerine bir adak adar ve kim Şülgen'den öç alıp ona ait devî yok ederse o batıra kızını vereceğini söyler. Akbulat aksakal, Ayhılıv'a başından geçenleri sorar. Ayhılıv başından geçenleri, sualtında ona yardım eden kocakarıyı, yeryüzüne çıktığında bir batırın onu evine getirdiğini anlatır. Mesem Han, kızının eline bir elma verir ve o kocakarıyı Şülgen'den getirecek batırı yani yiğit savaşıyı seçmesini ister. Kimse elmayı almak istemeyince Mesem Han sabaha kadar düşünmeleri için batırlara süre verir. Herkes dağılınca Hevben, bir kıl yakıp

Akbuzat'ı çağırır. Akbuzat göz açıp kapayıncaya kadar gelir. Hevben, göldeki kocakarıyı sabaha kadar yeryüzüne çıkarmasını ister ancak Akbuzat, Şülgen'e savaş açmadan ondan bir şey alınamayacağını söyler. Hevben, Akbuzat'a binip Şülgen gölüne iner. Şülgen'de Akbuzat'ın toynak sesi duyulunca gürültü, patırtı kopar. Akbuzat:

“Bak! Hanın kızı muhafızlarıyla gölün üstüne çıkmış; senin geldiğini işitince kaçtı. Ben gölü baştan başa çapıp geçerim. Sen elmas kılıçla vurup suyu yarıp geçersin. Bizim geçtiğimiz bir yerde göl parçalanıp geçit meydana gelir. Padişahın gölü parçalanır, buna dayanamayıp padişahın kızı çıkar. Ondan ne dilesen o her dileğini yapar. Sadece bekle, fakat dikkatli ol!” der (s. 211).

Hevben, Akbuzat'ın dediğini yapar, göl parçalanıp bölününce Nerkes, dayanamayıp gölden çıkar. Hevben, Nerkes'ten ona söylediklerini babasına ve Kehkehe'ye iletmesini ister. Bu sırada Hevben, kocakarıyı görür, ancak Akbuzat, Hevben'in onunla konuşmasını yasaklamıştır. Göz açıp kapayana kadar kocakarıyı obaya getirirler. Hevben, Akbuzat'ı oradan gönderir.

Destanın buraya kadar olan kısmında Akbuzat'ın kahramanın akıl vericisi, yol göstericisi olduğu görülür. Dikkat çeken diğer bir unsur ise su padişahına karşı olan savaşı Akbuzat'ın yardımıyla kazanmasıdır. Bu durum öncelikle Türk destancılık geleneği için yaygın bir unsurdur. Türk destancılık geleneğinde at, kahramanın en yakın arkadaşı ve ona yol gösterendir. Bu durum ekofolklor açısından okunmak istenirse olumsuz doğa olaylarına karşı yine doğanın verdiği bilgi ve yöntemlerle mücadele şeklinde yorumlanması mümkündür. Su dünyası, doğaya ait bir unsurdur, Akbuzat'ın doğaya dair bilgisi kahramana yardım eder ve onun sayesinde savaşında muzaffer olur. Burada Akbuzat doğanın ve doğaya ait bilginin sembolüdür. Hevben ise tam anlamıyla mükemmel ve mükellef bir kahraman olabilmek için bu bilgiye sahip olmalıdır. Şenocak ve Koçsoy (2024, s. 661), bu durumu “varlıklar zinciri” kavramıyla açıklamışlardır. Buna göre “tüm varlıklar, genellikle birbirlerinin varlıklarına ihtiyaç duyar”. Bu özellik Türk destancılık geleneği için Türk yaşayışının destandaki yansımasıdır. Bu yansıma kültürden destana ve destandan tekrar kültüre olmak üzere iki yönlüdür. Akbuzat ve Hevben üzerinden doğayla ilişkinin kurgulanma biçimi sunulmaktadır ve bu kurgu doğayı tanımak, bilmek ve tam anlamıyla doğanın kurallarını dinleyip öğrenerek ona göre davranmak biçimindedir.

Destanın devamında Mesem Han, bahadırlarından kocakarıyı getirmelerini ister ancak o sırada kocakarı kendisi gelir. Mesem Han, kocakarının bildiklerini Hevben'e anlatmaması için gizlice öldürülmesini emreder. Cellatlar kocakarıyı götürürken Hevben, Akbuzat'ın getirdiği eski giysilerle cellatların ve Han'ın önüne çıkıp nineyi dinlemek ister ve onu kurtaran yiğidin kim olduğunu anlatmasını ister. Han bunu kabul etmeyince Hevben, bir zamanlar Ural'da yaşayan Sura Batır adlı yiğidi, onun eşini ve çocuğunu, Taravıl Dede'den

babasının tüfeğini alışını, Ural'ın yenemediği Şülgen'den Akbuzat'ı alışını, onun esir tuttuğu kızlardan biri olan Ayhılıv'ı kurtarışını anlatır. Sura Batır'ın oğlunun bir önceki gece Şülgen Hanına savaş açtığını, gölü delip kocakarıyı kurtardığını, padişahın devlerini helak ettiğini, bugün de ata binip katil Han'dan atasının anasının öcünü almaya geldiğini söyler. Halk ve Mesem Han şaşırır, sözlerinin doğruluğunu anlamak için Şülgen gölü yanındaki kayaya bakması için birilerini gönderir. Mesem Han'ın adamı gelene kadar Hevben gözden kaybolur, kıl yakıp Akbuzat'ı çağırır. Savaş kıyafetlerini giyip geri geldiğinde halk onu tanımaz. Ancak kocakarı ile Ayhılıv, kendilerini kurtaran yiğidin o olduğunu, Akbuzat'ından tanıdığını söyler. Hevben atından iner, kocakarı ile kucaklaşır, tekrar ata binip Han'ın karşısına çıkar; Sura Batır ve Şülgen'den alacak öcü olup olmadığını sorar. Mesem Han, Sura Batır'dan bir öcü olmadığını ancak Şülgen'in gölü zehirlediğini bu yüzden de kendisine kin güttüğünü söyler. Bunun üzerine Hevben:

“Ata anadan küçük kalıp, / Bütün gözyaşını görüp, / Yeryüzünün her yerini, / Gören batırım. / Kovanları parçalasa da, / Yıkıp sığır kesse de, / Koyunları boğsa da, / Kaz ördeği kırsa da, / Yalpalayan ayıyı, / Keskin gözlü kurdu, / Dağ bayır oynayan, / Uzun kuyruk tilkiyi, / İl kurutan düşman deyip, / Okumla ben onlara, / Kahırlanıp vurmadım, / Ural boyunda gezip, / El düşmanını aradım, / Davasız kan döken, / El batırını öldürüp, / Hanımlarını dul koyan, / Çocuklarını acımadan, / Öksüz, yetim bırakan, / Günahsız kadın kızları, / Kolunu bağlayıp suya atan, / Elin kendi içinde, / Birlikte yaşayıp kan döken, / Elin namusunu kirletip, / Neslini övüp bey olan, / El malını yiyen, / Elin dilini yiyen, / İki toynaklı, yumru baş / Nişan alıp ok atıp, / Kan düşmanımı görür gibi, / Arayıp bulan düşmanım, / Karşımda duran Mesem Han, / İşte bunlardan birisi, / Günahsız Sura'nın, / Kanını döken ayı o, / Şülgen Gölüne ağı atıp, / Yakın yolaktaki mallarını, / Kırıp malsız bırakan, / Keskin gözlü kurt o! / İdil batırı Kıpçak'ı, / İremel batırı Kata'yı, / Yayıp batırı Tökleh'i, / Tora batırı Tam'yan'ı, / Yalan batırı İrandek'i, / Nöğöş batırı Yuramat'ı, / Üzen batırı Tabın'ı, / Kısıp tutan ev o! / Akbuzat'a bindim ben, / Şu batırlar öcü için, / Öç almaya geldim ben, / İl erini kul eden, / Hanımlarını dul eden, / Mesem denen kötüden, / Öç almaya geldim ben.” (s. 216-217);

der ve Mesem Han'ın kafasını keser. Köle olan halkı özgür bırakır. Atsız kalan halkına at verir.

Destan kahramanının buradaki söylemi, çevre bilinci ve çevre etiği açısından önemlidir. Yalpalayan ayı, keskin gözlü kurt ve uzun kuyruk tilki örnekleriyle canlıların ekosistemin dengesi gereği beslenmek sebebiyle diğer canlıları avlamış olmaları sorun teşkil etmez. Destan kahramanının Mesem Han'ı öldürmesi,

sebepsiz yere göle zehir katan, ekosisteme ve günahsız insanlara zarar veren yönetime karşı tepkidir. Hevben, Mesem Han'a sadece yaptığı şeyin kötü olduğu söylemez, yaptıkları için bir yaptırım da uygular. Bu durum da Akbuzat Destanı'nın sadece ekoeleştirel bir anlatı değil, yaptırımları olan biyoetik öğelere önem veren bir edebî yaratma olduğunu gösterir. Doğaya zarar veren Mesem Han'ın öldürülmesi, sürdürülebilir bir çevreci yaklaşım için yeterli özelliğe ve örnek olma potansiyeline sahip değildir. Destanın bundan sonraki kısmında kahraman, ülkesinde sürdürülebilir bir çevre bilinci oluşturma çabasına girer. Bunun için onu yeni bir yolculuk beklemektedir.

Hevben halkını refaha kavuşturduktan sonra yurdundan giden bahadırları aramaya çıkar. Giderken yolda uçamayan bir kuş görür ve ona neden uçamadığını sorar. Kuş dile gelip başından geçenleri anlatır. Dağ başında otururken Mesem Han'ın atları onu görüp ürkerler. Bu yüzden kuşu vurup, kanatlarını da yolup kayadan atarlar. Kuş uzun bir zaman hareket edemez. Yaraları bir süre sonra iyileşse de hâlâ uçamaz ve onu bekleyen aç yavruları vardır. Hevben'den yardım ister, atının ağzındaki köpüğü kanatlarına sürmesini ister. Bunun üzerine Hevben, Akbuzat'ın ağzından köpük alıp kuşun kanadına sürer ve kuş iyileşir. Bunun karşılığında kuş, yıllarca Mesem Han'dan ve Şülgen devlerinden cefa çektiğini anlatır ve bu iyiliği için Hevben'e yardım etmek ister. Ayrıca kuş, Hevben'e Mesem sarayındaki bülbülleri ve Şülgen sarayında tutulan kızları azat edip Ural'daki sayrar kuşları artırdığı için de yardım etmeye borçlu olduğunu söyler. Hevben tüm bunları nereden bildiğini sorunca kuş, Şülgen'deki saray kızlarının yavruları olduğunu, Hevben onları özgür bırakınca gelip ona haber verdiklerini anlatır. Hevben şaşırır ve "O kızlar insan ama sen kuşsun, bu nasıl olur?" diye sorar. Kuş dile gelip: "Onlar insan işte, ben de insandım." der ve Ural'ın geçmişteki hikâyesini Hevben'e anlatır.

Bu noktada kuşun anlatacağı hikâyeden bahsetmeden önce Başkurt mitolojisindeki kuşlar hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Sagitov'a göre (1986, s. 129-130); Samrav ve Humay tipi efsanevi kuşlar Başkurtlarda en sevilen kutsal kuşlardandır. Ona göre Başkurt folklorunda genellikle üç ülke tasvir edilir. Gökyüzü, yeryüzü, yer altı veya denizaltı ülkeleri. Samrav, göğün hükümdarı olarak tasvir edilir, akrabalarıyla birlikte gökte yaşar. Samrav'ın Koyaş (Güneş) ve Ay adında iki eşi vardır. Humay, Samrav'ın Koyaş Hanım'dan olan kızıdır. Bütün kuşlar ve semâvi kanatlı atlar tanrının tebaasıdır. Karagöz'ün verdiği bilgiye göre (2006, s. 478); "yer üstünde insanlar, hayvanlar, cinler, periler ve devler yaşarlar. Yeraltında yani sualtında ise kötü güçler, yaratıklar ve ruhlar yaşar." Sagitov (1986, s. 129-30); gökte oturanların, tanrısal özelliğe sahip kuşlar ve semâvi kanatlı atlar, insanların kaderlerine kayıtsız olmadığını ifade eder. "Onlar insanların hayatlarına karışırlar, insanlar için iyilik ve saadet yaratırlar. Semavi varlıklar da bazen insanların yardımına muhtaç olurlar. Başkurt destanlarında en sevilen efsanevi kuş ise Humay kuşudur. Çünkü o Ural Batır'ın

karısıdır. Ondan bir erkek çocuk doğurur ve bu çocuk yedi büyük Başkurt boyunun eski atası kabul edilir. İnsanların, hayvanların ve kuşların Ural dağına yerleşmesinde Humay kuşunun etkisi büyüktür.”

Hevben'in konuştuğu kuş da Humay kuşudur ve Hevben'e Ural'ın hikâyesini anlatmaya başlar. Eskiden Ural'da sadece su padişahı vardır. Ural Batır, oğullarıyla birlikte gelip su padişahına savaş açtığı anda o yer su ile kaplıdır. Onlar savaşta atları yüzdürüp savaşır. Ural Batır'ın at yüzdürdüğü yerde dağlar meydana gelir. Suyu dağ olunca su padişahının ülkesi ikiye bölünür. Ural su ülkesinin devlerini nerede öldürse o yer kuru toprağa döner. Çok sayıda dev öldüğü için kuru toprak çoğalır, su padişahının askeri azalmaya başlar. Su küçülüp bir avuç kadar kalınca su padişahı Şülgen Gölü'ne yerleşir. Şülgen Gölü, yer altındaki suyla birleştiği için onu bitiremezler. Padişah orada yaşamaya devam eder. Ural Batır'ın karısı olan Humay kuşu, oğullarıyla kocası savaşa gittiğinde gelinleriyle ülkesinde kalır. Oğulları dönüp gelinleri alıp giderler. Humay kuşu ise Şülgen padişahını gözetlemek için burada kalır. Şülgen, Ural'a karşı düşmanlığı bırakmaz. Ural, Şülgen Gölü'nü içip bitirelim, Şülgen padişahı kaçamaz diye çocuklarıyla anlaşır ve Ural suyu içmeye başlar. Şülgen bunu duyup suyun içine asker yollar. O askerler, Ural'ın içine girerek yüreğini delip öldürürler. Ölürken oğullarına, “Şülgen padişahının askerleri olan yerden su içmeyiniz. Kendinize su bulunuz.” der. Onlar da yeri delip su akıtırlar. İdil, Yayık, Hakmar ve Nöğöş onların akıttığı nehirlerdir.

Destanın bu kısmında Ural'ın oğullarıyla birlikte gölü içip bitirme fikri görülmektedir. Bu durumun doğadaki bir varlığın yok edilmesi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ural ve oğulları doğadaki varlığın haklarını tanımamış, onun etik varlığını kabul etmemiştir. Ancak yapmak istediklerini yapamamış olmaları, yine doğanın pasif bir duruşu olmadığını göstermek bakımından önemlidir. Ural ve oğulları gölü bitirememiş, göl onlara ceza olarak da asker göndermiş ve bu fikrin savunucusunu ikaz mahiyetinde yok etmiştir.

Hevben, Humay kuşunun söylediklerini dinledikten sonra “Nine, neden kuş olup kaldın?” diye sorar. Humay; “Biz uzak yoldan geldiğimiz için hepimiz kuş olup uçarız, gelinlerim de öyle. Kocalarımız öperse insan hâlimize döneriz. Ancak ben döndüğümde kocam ölmüştü. O yüzden kuş olarak kaldım. Gelinlerimi oğullarım öptü, onlar insan olup çocuklara karışıp ihtiyarlayıp öldüler. Senin bindiğin Akbuzat, Ural Batır'ın atıydı. O ölünce Şülgen atını çalmıştı. İdil'in oğullarından biri onu arayıp bulmak için Şülgen'e savaşa gitti ancak su padişahının kızına âşık oldu. Padişah bu durumu öğrenip kendi sarayında vezir olarak kalmaya ikna etti fakat kızını ona vermedi. Ona “maskara” anlamına gelen Kehkehe adını verdi. Kehkehe'yi Ural Batır'ın neslini tüketmekle görevlendirdi. İşte benim yavrularımı kaçırıp Şülgen'e götüren Kehkehe'dir. Ancak Ural'ın soyunu bitiremedi. Ural'ın soyundan yedi bahadır var. Kehkehe'nin soyundan Mesem vardı. Mesem, yedi bahadırı misafirlik diye

çağırıp içirip sarhoş etmiş. Ellerini kollarını bağlayıp denizin diğer tarafındaki padişaha satmış. Ben seni oraya Akbuzat'ından daha hızlı götürürüm. Vuruşmadan alırsın bahadırları. Fakat bir eksik var, karnımı doyurmaya benim etim yetmez, senin de etinden yemem gerekir. Geri döndüğümüzde Akbuzat'ın köpüğünden sürer iyileştirirsin. İyileşirsen bahadırlığın bilinmez, unutulur. Eğer atınla gidersen savaş çok büyük olur, bir düşmana üç günahsız kişi kırılır.” der. Hevben düşünür ve düşman bitince kalanlar rahat yaşar deyip Akbuzat'la gitmeye karar verir. Huma kuşunu evine, yavrularına gönderir.

Hevben, Akbuzat'la deniz ötesindeki padişahın ülkesine gider. Orada bir dede görür. Dede; “Bizi hanlar, beyler at yerine çalıştırıyor. Hizmet hakkı için de çeşme suyuyla tuz vermekteydiler. Şimdi biz ihtiyarladık, çalışmıyoruz. Bu yüzden biz su da tuz da alamıyoruz”, der. Hevben bu sözleri duyunca padişahın sarayına doğru gider, muhafızlarla savaşır. Askerler Akbuzat'ın yelinden yere yıkılır. Hevben herkese çeşme suyu ve tuz verir, köleleri azat eder, bahadırları da Ural'a alıp döner. Dönünce Ural halkını toplar, toy kurar. Bütün halkı doyurur, Humay kuşunun yavrularını vurmaya yasaklar. Akbuzat'ı gönderip Nerkes'i sualtından yeryüzüne çıkarır. Ural'da birlikte ömür sürmeye karar verirler. Nerkes, babasının bütün mallarına gölden çıkmayı emreder, yalkılar çıkar. Hepsini de halka dağıtırlar. Hevben'le Nerkes obalarına dönüp giderler.

Destanın son kısmı Başkurt mitolojisinin insan-hayvan-doğa dengesine ne denli önem verdiğini gösteren önemli bir kısımdır. Başkurt mitik tasavvurunda Türk mitolojisinin genel bir özelliği olarak gök, en üst ve kutsal katmandır. Semavi kuşlar ve kanatlı atlar Başkurtlarda göğün hükümdarı olarak tasvir edilmiş ve en üst katmanda konumlandırılmıştır. Bu varlıklar hem tanrısal gücün hem de doğanın iradesinin temsilidir. Bu sebeple bu varlıklardan edinilen bilgi ve bu varlıklarla kurulan ilişki aynı anda hem doğayla hem de tanrısal iradeyle kurulan ilişkidir ve kutsal kabul edilir, ciddiye alınmalıdır. Ayrıca Başkurt mitik tasavvurunda hayvanların düşünce ve davranışlarına saygı duyulduğu ve evren tasavvurunda söz hakları olduğunu gösteren çevreci bir yaklaşımı da destanda görmek mümkündür. Hayvanlarla insanların yardımlaştığı bilgisi ise ekolojik dengenin tanrısal bir güç kabul edilerek aktarıldığını göstermektedir. Sualtı hükümdarlığında ise ruhlar ve canavarlar vardır. Bu destan, bir anlamda insanın doğadaki canavarlarla savaşını anlatan ve insanın bu savaşta doğayı koruyarak ve doğayla iş birliği yaparak kazançlı çıkacağını anlatan mitolojik bir anlatıdır. Destanda ismi anılan ve hikâyesi anlatılan Ural Batır bir açıdan Hevben, Akbuzat ve etrafında örülen tanrı, doğa ve insan dengesinin kurucu kültür kahramanıdır. O eskiden sadece su olan, yani sadece ruhlar ve canavarlar tarafından istila edilen ve bu özelliğiyle kaosu temsil eden yerde dağı, toprağı, hayvanları ve insanları bir denge dâhilinde yaratma ve yaşatmaya çalışma mücadelesi verir. Ural Batır bu özelliğiyle tanrısal iradenin ve düzenin aracıdır. Hevben ve Akbuzat da bu aracılığının tezahürleridir. Tanrı, anlatıcı ve onun destanı aracılığıyla

dinleyicilerle bu tezahürlerle konuşur. Kaos hâlindeyken tüm yer, su tarafından işgal edildiği için doğadaki diğer varlıkların ve canlıların hakları ihlal edilmiş durumdaydı. Ancak destan dinleyiciye veya okuyucuya bunun yanlış olduğunu, diğerlerinin haklarına saygı duyarak, sınırları bilerek yaşamayı öğütler. Hevben, Humay kuşunun kan dökmeden sadece bahadırları alma teklifini de reddeder. Çünkü sadece bahadırları alıp Ural'a getirme fikri, doğanın düzenini bozanlara karşı bir yaptırım olmamasını ifade eder. Hevben, doğaya zarar verenin cezalandırılması gerektiği fikrini savunur ve gökyüzünün temsilcisi sayılan kanatlı Akbuzat'la birlikte savaşa gidip kazanır. Geri döndüğünde ülkesinin lideri olan Hevben'in ilk yaptığı iş ise Humay kuşunun yavrularını vurmaya yasaklamasıdır. Bu karar, Hevben'in ülkesini koruyan ve ekolojik dengeyi savunan çevreci bir lider olacağının ispatıdır.

Sonuç

Akbuzat Destanı'ndaki mitik öğelerin ekofolklor bakış açısıyla incelendiği bu çalışmada, Başkurt Türklerinin dünya tasavvurunu görmek mümkündür. Destanda, insanoğlunun doğayla birlikte ve uyum içinde var olma süreci işlenmiştir. Başkurt mitik tasavvurunda kut sembolü olarak kabul edilen kanatlı Akbuzat ve semâvi Humay kuşunun, destan kahramanı Hevben'le birlikte mücadelesinin anlatıldığı destan, çevreci bilinci açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Başından sonuna kadar doğaya sığınma, doğadan yardım alma ve doğadaki kaynakların eşit olarak paylaşılması fikri üzerinde duran destan, Başkurt Türklerinin evren ve doğaya dair fikirlerini çevreci bir tutumla yansıtmaları bakımından önemlidir. Destan, Akbuzat ve Humay kuşu özelinde hayvanların sadece bir hayvan olarak görülmediği, onların da fikirleri ve kararlarının saygı görmeyi hak ettiğini öğretir. Buna saygı duyulmaması durumunda ise karşısındaki kişi soylu bir aileden gelen destan kahramanı dâhi olsa yaptırım uygulanır. Ural'ın eski lideri Ural Batır ve oğullarının doğaya saygı duymayan ve sınırlarını bilmeyen davranışlarının cezalandırılmaları da yine etik hakların korunması ve eşit yaşam hakkının bir sembolüdür. İnsan ve doğa uyumunun sembollerle anlatıldığı destanda doğanın kutsallığı gösterilir ve kahramanlık anlatılarında kahramanın halk tarafından kabul edilmesinin şartlarından birinin kahramanın doğaya sahip çıkması olduğu gösterilir. Bu durum gelecek nesillere “bir yöneticide olması gereken özellikler” mesajını verme şekli olabileceği gibi, destan dinleyicilerine de doğa ile olması gereken bireysel ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir.

İnsan bereketli topraklarda yaşamak için tabiat ile “bir ağızdan, bir sözden olmalı” (Suleymanov vd. 2014, s. 21), düşüncesinin hâkim olduğu görülen Akbuzat Destanı'nda, toprağın, ağacın, hayvanların hakkı da etik olarak savunulmuştur. Bütün dünyanın su ile kaplı olması durumu, toprak etiği ile bitki ve hayvan etiğine aykırıdır. Çünkü her yerde suyun olması diğer canlılar için uygun yaşam şartlarının olmaması anlamına gelmektedir. Ancak biyoetik bir

yaklaşım ile hak kavramını önemseyen Başkurt Türkleri, destan aracılığıyla sembolik bir şekilde, tüm canlılar için gerekli alanı onlara sağlamış, hak kavramına saygı duymayan yöneticiyi cezalandırmış ve nihayetinde barış ortamını sağlamıştır.

İnsan doğa ilişkisi çerçevesinde doğayı koruma, doğaya saygı duyma durumu Türk dünyası destanlarında sıklıkla görülen özelliklerden biridir. Destanlardaki doğa bilincine yaşamın her anında ve alanında ihtiyaç vardır. Aile eğitimi, eğitim öğretim hayatı ve yaşadığı toplulukta çevre ve doğa farkındalığı kazanamamış insanların sebebiyet verdiği orman yangınları, çevre ve deniz kirliliği ve hayvanlara yönelik zalimce davranışlara tanık olunmaktadır. Gelecekte iyi bir dünya isteniyorsa çocukların doğaya ve doğadaki “tüm” canlılara saygı duyması sağlanmalı, çevre bilinci küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalıdır. Bu bilinci kazandırmanın en iyi yollarından biri halk bilgisi ürünleridir. Halk bilgisi ürünlerinden olan destanların birçoğu çevre bilinciyle oluşturulmuş yaratmalardır. Bu nedenle eğitim-öğretim müfredatında yer alan edebî eserler başta olmak üzere, TRT Çocuk kanalında yayınlanan “Cille” (Fedakar, 2011, s. 107-119) örneğinde olduğu gibi çizgi filmlerde, dizi ve sinema gibi televizyon yapımlarının senaryolarında bu edebî eserlerden faydalanmak gelecek kuşakların psikolojisi ve daha iyi bir dünya için elzemdir. Akbuzat Destanı ise doğru bir yaklaşımla ve çevreci bir bakış açısıyla ele alındığında günümüzdeki çevre sorunlarına ve çevreye yönelik tutumun değişmesine çözüm ve katkı sağlayabilecek bir metindir.

Hakem Değerlendirmesi: Kör hakemlik.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Tek Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Yazar tarafından çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığı bildirilmiştir.

Finansal Destek: Yazar çalışma ile ilgili bir finansal destek alınmadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çalışma ile ilgili potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

KAYNAKÇA

- Akgün, M. (2018). Başkurt mitolojik destanlarının söz varlığı. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Aluç, Ü. (2019). Tatar ve Başkurt destanlarında kadın. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Arslan, M. (2017). Başkurt Türklerinin tarihî destanı İdigeyle ile Moradım. Ötügen.

- Ata Yıldız, N. (2015). Türk dünyası destancılık geleneği ve destanlar. Akçağ.
- Atasever, M. (2024). Oğuz Kağan'da derin ekoloji açısından "doğa ve insan". Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 16, 202-216.
- Baysal, N. (2020). Türk halk kültüründe su. Gece.
- Bütüner, Ş. (2021). Çevre bilinci oluşturmada Türk mitolojisinin rolü: Dede Korkut hikâyelerine ekoeleştirel bir yaklaşım", Türk Dünyası Araştırmaları, Cilt: 129, Sayı: 255, s. 433-448.
- Çakır, E. (2019) Halk bilimine çevre korumacı bir yaklaşım önerisi: "ekofolklor". A. Çelik ve A. Ortakçı (Ed.), Ekoeleştiri folklor ve edebiyat incelemeleri içinde (s. 107-148). Kömen.
- Çelepi, M. S. (2020). Doğaya uyarlanma stratejisi olarak Orhun abidelerindeki Türk biyoetiği. Milli Folklor Dergisi, 16(128), s. 5-18.
- Çelik, A. (2019). Dede Korkut anlatılarından XXI. yüzyıla avcı folklorundaki süreklilik ve dönüşümlerin ekoeleştirel bir analizi. A. Çelik ve A. Ortakçı (Ed.), Ekoeleştiri folklor ve edebiyat incelemeleri içinde (s. 81-105). Kömen.
- Ekici, M. vd. (2021). Anonim halk edebiyatı. M. Öcal Oğuz vd. (Ed.) Türk halk edebiyatı el kitabı içinde (s. 287-398). Grafiker.
- Ergin, M. (1964). Dede korkut kitabı metin-sözlük. Ankara Üniversitesi.
- Ergun, M ve İbrahimov, G. (1996). Başkurt halk destanı Ural Batır. TÜRKSOY.
- Fedakar, P. (2011). Çizgiyi aşanlar: Cille Türk mitolojisinin çizgi filmde kullanılması ve çizgi filmle aktarılması, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 11/1, s.107-119.
- Kara Düzgün, Ü. (2014). Türk destan kahramanı ve Başkurt destanlarının tipolojisi. Kömen.
- Karagöz, E. (2008). Başkurt destanlarında su altı dünyası. TUDOK 2006 1. Uluslararası Türk dili ve edebiyatı öğrenci kongresi, s. 473-478.
- Karagöz, E. (2023). Türk mitolojik destanlarında sualtı dünyası. Bengü.
- Kuzay Demir, G. (2018). Eston millî destanı "Kalevipoege". Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 18/1, s. 63-76.
- Oppermann, S. (2012). Ekoeleştiri: Çevre ve edebiyat çalışmalarının dünü ve bugünü. S. Oppermann (Ed.) Ekoeleştiri çevre ve edebiyat içinde (s. 9-57). Phoenix.
- Özdağ, U. (2017). Çevreci eleştiriye giriş doğa, kültür, edebiyat. Ürün.
- Roux, J. P. (2000). Dağ. Kozmik eksen. Türkler ve Moğollar. Y. Bonnedof (Ed.). L. Yılmaz (Hızl). Antik dünya ve geleneksel toplumlarda dinler ve mitolojiler sözlüğü içinde (s. 147). 1. Cilt. Dost.
- Rueckert, W. (1996). Literature and ecology: An experiment in ecocriticism [Edebiyat ve ekoloji: Ekokritizmde bir deney]. C. Glotfelty ve H. Fromm (Ed.) The ecocriticism reader: Landmarks in literary ecology içinde (s. 105-123). The University of Georgia.
- Sagitov, M. M. (1986). Başkurt folklorunda hayvanlara tapınma. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Dergisi, Belleten 1982-1983. TDK. s. 125-132.
- Sarpkaya, S. (2022). Azerbaycan Türklerinin efsanelerinde ekofolklor bakış açısıyla av, su ve ağaç. Folklor Akademi Dergisi, 5(1), s. 59-77.
- Suleymanov, A. vd. (2014). Başkurt destanları 1 mitolojik destanlar. TDK.

- Şenocak, E. ve Koçsoy, F.G. (2024). An ecological approach to selected Turkish folk tales (Seçilmiş Türk halk masallarına ekolojik bir yaklaşım). *Folklor/Edebiyat-Folklore&Literature*, 30(3),119, s. 665-670.
- Yolcu, M.A. ve Aça, M. (2019). Geleneksel ekolojik bilgi ve folklor. *Folklor/Edebiyat*, 25(4), 100. s. 861-871.

EXTENDED SUMMARY

This study analyzes the mythical elements in the Akbuzat Epic through the lens of ecofolklore, shedding light on the Bashkir Turks' worldview concerning nature and the cosmos. The epic tells the story of the winged Akbuzat, a symbol of auspiciousness in Bashkir mythology, and the celestial Humay bird, who, together with the epic hero Hevben, engage in a struggle. Akbuzat is one of the most important symbols in the epic, and this horse holds a mythological significance. In the worldview of the Bashkir Turks, the winged Akbuzat represents the sacredness of nature and the harmony between humans and nature. Akbuzat symbolizes a balanced relationship that must exist between both nature and humans. In Bashkir mythology, Akbuzat is not merely seen as an animal, but as a lofty being and a protective figure, elevating the relationship between nature and humanity.

In the epic, Akbuzat guides Hevben in his heroic journey, and the horse's struggles symbolize the importance of respecting nature and living in harmony with it. Akbuzat also serves as a symbol connected to the sky and celestial realms, representing the balance between the earth and the heavens. Every movement of Akbuzat points to the understanding of balance and justice in nature. Disrespecting nature and recklessly using its resources are punished in the epic. Akbuzat is not just a warrior's faithful companion but also a symbol of environmental protection and living in peace with nature.

From beginning to end, the epic is shaped by the ideas of seeking refuge in nature, seeking help from it, and sharing natural resources equally. It clearly presents the Bashkir Turks' views on the universe and nature through an eco-friendly perspective. In the epic, Akbuzat and the Humay birds are depicted not only as animals but also as beings whose thoughts and decisions deserve respect. This viewpoint emphasizes how important it is to show respect for nature. The punishment of leaders who disrespect nature and fail to recognize its boundaries is a symbol of the protection of these ethical rights and the equal right to life of every creature. This also indicates that the hero accepted by the people is measured by his connection to nature.

In heroic narratives, it is emphasized that a hero must embrace nature to be accepted by the people. This applies not only to a hero but also to a ruler. The Akbuzat Epic sends the message that a hero must live in harmony with nature, while also reminding future leaders and people of the importance of living in harmony with nature. The epic advocates that people must live in harmony with nature to thrive in fertile lands. This understanding defends the ethical protection of the rights of nature, including the land, trees, and animals, which are part of nature.

The epic exhibits sensitivity to soil ethics as well as plant and animal ethics, advocating for a bioethical approach that encourages the protection of all living beings'

habitats and the defense of these rights. The concept of the entire world being covered in water, although it may conflict with soil, plant, and animal ethics, emphasizes the importance of securing the necessary habitats for all living beings, with the notion of rights taking precedence. This perspective aims to balance the relationship between nature and humans. It underscores that an eco-conscious perspective is not only crucial for protecting nature but also necessary for humans to lead peaceful lives.

This awareness is transmitted to society through folklore products and epics. The Ak buzat Epic serves as a significant example of how environmental consciousness can be cultivated through folk literature. It is crucial for literary works, animated films, and television productions included in educational curricula to embrace this eco-friendly perspective, enabling future generations to live in harmony with nature. Instilling environmental consciousness from an early age will contribute to build a healthier world in the future.

In conclusion, when interpreted through an ecologically conscious lens, the Ak buzat Epic offers significant messages about contemporary environmental issues and the relationship between human and nature. The epic is a valuable source that demonstrates how respect for nature and environmental awareness are embedded in the cultural heritage of societies. In this context, the epic's potential to offer solutions to current environmental issues is highly meaningful when evaluated from the ecofolklore perspective.